

İTHALATIN BÜYÜMEYE ETKİSİ: TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNE AMPİRİK BİR İNCELEME

Murat AYKIRI¹

Öz

Küresel ekonominin derinleşen entegrasyonu, gelişmekte olan ülkelerin büyüme performansını analiz ederken dış ticaret kalemlerinin ayrı ayrı değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda, ülkelerin dış ticaret yapısı ve bu yapının ekonomik büyüme üzerindeki etkileri, ülkelerin üretim yapılarıyla, benimsedikleri sanayi stratejileriyle ve üretimde dışa bağımlılık düzeyiyle doğrudan ilişkili olmaktadır. Bu çalışmada, dış ticaret kalemlerinden birisi olan ithalatın ekonomik büyüme üzerindeki kısa ve uzun dönemli etkisi Türkiye ekonomisi için 2013-2024 dönemine ait çeyreklik veriler kullanılarak ARDL (Autoregressive Distributed Lag) sınır testi yaklaşımıyla incelenmeye çalışılmıştır. Analiz, ithalat kalemlerinin hammadde, yatırım malı ve tüketim malı olarak ayrıştırılması suretiyle gerçekleştirilmiştir. Kointegrasyon test sonuçları değişkenlerin uzun dönemde birlikte hareket ettiklerini göstermiştir. Yapılan ekonometrik testlerden elde edilen sonuçlar, ithalat türleri arasında ekonomik büyümeye yönelik etkilerin farklı yön ve büyüklükte olduğunu ortaya koymaktadır. ARDL uzun dönem tahmin sonuçları, hammadde ve yatırım malı ithalatının ekonomik büyümeyi pozitif yönde, tüketim malı ithalatının ise negatif yönde etkilediğini göstermektedir. Kısa dönem tahmin sonuçları ise modelde ortaya çıkacak olası dengesizliklerin ortadan kalkacağına ve dengeye yönelik bir yakınsama sürecinin işleyeceğine işaret etmektedir.

Anahtar Sözcükler İthalat, Ekonomik Büyüme, ARDL

THE IMPACT OF IMPORTS ON GROWTH: AN EMPIRICAL STUDY ON THE TURKISH ECONOMY

Abstract

The deepening integration of the global economy necessitates the separate evaluation of foreign trade items when analysing the growth performance of developing countries. In this context, the foreign trade structure of countries and its effects on economic growth are directly related to their production structures, the industrial strategies they adopt, and their level of external dependence in production. This study examines the short- and long-term effects of imports, one of the foreign trade items, on economic growth in the Turkish economy for the period 2013-2024 using quarterly data and the ARDL (Autoregressive Distributed Lag) bounds test approach. The analysis was conducted by separating import items into raw materials, investment goods, and consumer goods. The cointegration test results showed that the variables moved together in the long term. The results obtained from the econometric tests reveal that the effects on economic growth differ in direction and magnitude among import types. ARDL long-term estimation results show that raw material and capital goods imports have a positive effect on economic growth, while consumer goods imports have a negative effect. Short-term estimation results indicate that any potential imbalances in the model will disappear and that a convergence process towards equilibrium will occur.

Keywords Imports, Economic Growth, ARDL

JEL Codes F40,F43,C22

Çalışmayla İlgili Bilgilendirme Bu çalışma 4-6 Temmuz 2025 tarihleri arasında Van’ da düzenlenen “4. Uluslararası Van Gölü Sosyal Bilimler Kongresi’nde” özet bildiri olarak sunulmuştur.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı Çalışma, araştırma ve yayın etiğinin gerektirdiği kurallar gözetilerek hazırlanmıştır. Etik kurul onayını gerektiren bir durum içermemektedir.

Finansal Destek ve Çıkar Beyanı Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

GİRİŞ

Ekonomik büyüme, bir ülkenin reel üretim hacminde bir önceki döneme kıyasla meydana gelen artışlar olarak ifade edilebilir. Ülkelerde, toplumun refah sevesinde meydana gelecek artışlar büyük oranda ekonomik büyümeye ve bu büyümeye kaynaklık eden faktörlere bağlı olarak

¹Kafkas Üniversitesi, İİBF, Elektronik Ticaret ve Yönetimi Bölümü, 36000. Kars/TÜRKİYE. ORCID: 0000-0002-0108-8839. E-posta: maykiri36@gmail.com
Gönderim (Submission): 29.08.2025. Kabul (Acceptance): 27.11.2025.

gerçekleşir. Ekonomik büyüme temelde iki faktör kaynaklıdır. Bunlardan birincisi zaman içerisinde üretim faktörleri arzında meydana gelecek artışlar diğeri ise teknolojik gelişmelere bağlı olarak bu faktörlerin verimliliklerindeki artışlardır. Üretim faktörlerinin yeryüzüne dengesiz dağılımı, büyüme süreçlerinde ülkelerin genellikle kaynak sıkıntısıyla karşı karşıya kalmalarına neden olmakta bu ise dış kaynak meselesini ülkeler açısından daha stratejik bir konu haline getirebilmektedir. Bu yönüyle iktisadın ana bileşenlerinden birisi olan uluslararası ticaret alanı 1970’li yıllardan sonra hız kazanan küreselleşme hareketleri ile birlikte büyüme ve kalkınma stratejileri açısından daha da önemli hale gelmeye başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde ortaya çıkan yenedünya düzeni içerisinde ekonomik büyümenin ve kalkınmanın sağlanması süreçlerinde sanayi sektörünün önemi, uluslararası çevrelerce daha güçlü dillendirilmeye başlamış, kalkınmanın sanayileşmekten geçtiği fikri ciddi anlamda yaygınlık kazanmıştır. Bunun sonucu olarak ülkelerin kalkınma stratejileri dış ticareti önceleyen bir duruma evrilmiş, bazı ülkeler ihracata dayalı sanayileşme stratejileri benimserken bazı ülkeler ise ithal ikameci (dışa kapalı) sanayileşme stratejisini hayata geçirmeye çalışmışlardır (Ergür & Özek, 2020: 35).

Ekonomik büyüme ve kalkınma hedefleri doğrultusunda Türkiye, diğer gelişmekte olan ülkelere benzer şekilde ilk başlarda ithal ikameci bir sanayileşme stratejisi ile yola çıkmış (1960-1980 dönemi) sonrasında ise temel bir strateji değişikliği ile 1980 sonrası dönemde ihracata dayalı bir kalkınma stratejisi ile yoluna devam etmeye çalışmıştır. İthal ikameci sanayileşme stratejisi dışa bağımlılığın azaltılması ve yerli üretimin geliştirilmesi gayesiyle önceden ithal edilen mal ve hizmetlerin yerli üretimi için gerekli altyapıların oluşturulmasını temel alır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde sanayileşme sürecinin ilk evrelerinde uygulanan ve dengeli bir kalkınma modelini esas alan bu stratejinin temel amacı yerli sanayiye uluslararası piyasalarda rekabet edebilecek bir hale gelinceye kadar dış rekabete karşı korumak olarak ifade edilebilir (Soyyigit, 2009: 15). İhracata dayalı kalkınma stratejisinin temelini ise klasik karşılaştırmalı üstünlükler teorisi oluşturur. Buna göre ülkeler diğer ülkelere göre maliyet avantajına sahip oldukları üretim sektörlerinde uzmanlaşmaya gitmeli, bu alanlarda üretilen malları ihraç etmeli, nispeten maliyet avantajına sahip olmadıkları üretim alanlarında üretilen malları ise dışardan temin etme yolunu tercih etmelidirler. Bu yolla ülkelerin kıt kaynaklarını daha etkin oldukları alanlarda kullanmaları sağlanmış ve daha yüksek üretim düzeylerine, karlılığa ve refah düzeyine ulaşacakları iddia edilmiştir. İthal ikameci büyüme ve kalkınma stratejileri temelde iki aşamada uygulamaya geçirilmektedir. İlk aşama dayanıksız tüketim mallarının ve bu mallarının temel hammaddesini oluşturan sanayi ürünlerinin ithalatının kısıtlanması ve bu alanlarda yerli üretim altyapısının oluşturulması hedeflenir. İkinci aşamada ise ara ve yatırım malları ile dayanıklı tüketim mallarının ithalatının kısmen veya tamamen kısılması ve teşvik politikaları ile bu alanlarda gerekli yerli üretim altyapısının oluşturulması hedeflenmektedir. Büyümenin devamlılığı ve üretimde dışa bağımlılığın ortadan kaldırılması açısından bu ikinci aşama oldukça büyük öneme sahiptir (Soyyigit, 2009: 17).

Türkiye’de 1960-1980 döneminde uygulanan ithal ikameci sanayileşme stratejisinin ilk aşamasında ciddi başarılar elde edilmiştir. Ancak bu stratejinin ikinci ve en önemli aşaması olan ara ve yatırım mallarında ithal ikamesinin sağlanması aşaması tamamlanamadan 24 Ocak 1980 kararları ile sektöre uğramış, üretimde dışa bağımlılık Türkiye ekonomisinin temel kronik sorunları arasında yerini almıştır. Günümüz küresel piyasa ekonomisi kuralları çerçevesinde özellikle gelişmekte olan ülkelerin yeterli ve sürdürülebilir büyüme hızını yakalayabilmeleri en önemli ekonomik zorlukların başında gelmektedir. Üretim yapısında hammadde, ara malı, enerji ve iç talebin karşılanabilmesi açısından nihai mal ithalatında dışa bağımlılığı yüksek olan ülkelerin tam istihdam, fiyat istikrarı, cari işlemler dengesi, gelir dağılımında adalet gibi makroekonomik hedeflere ulaşma stratejileri gelişmiş ülkelerin küresel rekabet savaşlarından ciddi oranda etkilenmektedir (Bağcı, 2019: 1).

Buradan hareketle bu çalışma Türkiye ekonomisinde üretimde dışa bağımlılık sorununu ithalatın alt bileşenleri üzerinden kısa ve uzun dönem dinamikleri ile sorgulamayı amaçlamaktadır. Çalışmanın temel soruları şu şekildedir;

- ✓ Türkiye ekonomisi özelinde İthalat ekonomik büyümeyi nasıl ve hangi günde etkilemektedir?
- ✓ İthalat bileşenlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etki düzeyi nasıl ve hangi yöndedir?

LİTERATÜR İNCELEMESİ

Türkiye ekonomisi özelinde, İthalat ile ekonomik büyüme ilişkisi üzerine yapılan ampirik çalışmalar incelendiğinde, yapılan çalışmaların büyük çoğunluğunda ithalatın ekonomik büyümenin nedeni olduğu diğer bir deyişle ithalat ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir korelasyon bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. İthalatın alt bileşenlerini dikkate alarak yapılan sınırlı sayıdaki ampirik çalışmanın temel bulguları ise ara ve sermaye malı ithalatının ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediğini göstermektedir. Bu sonuçlar bir bakıma Türkiye ekonomisi özelinde ithalata dayalı büyüme durumunun geçerli olduğuna işaret etmektedir. Daha az sayıdaki çalışmalarda ise bu ilişkinin geçerli olmadığı sonucuna varılmıştır. Çalışmanın amacına uygun olarak seçili ampirik literatür Tablo 1’de özetlenmiştir.

Tablo 1. Ampirik Literatür

Çalışma	Zaman Periyodu	Metodoloji	Ülke Kapsamı	Anahtar Değişkenler	Ana Bulgular
Özer & Erdoğan, 2006	1987-2006	Granger Nedensellik	Türkiye	İhracat, İthalat, Reel GSYH	İhracattan büyüme ve ithalata doğru, ithalattan büyümeye doğru nedensel ilişki mevcuttur.
Gerni vd., 2008	1980-2006	Doğrusal Regresyon, Granger Nedensellik	Türkiye	Ara malı ithalatı, Sermaye malı ithalatı, İhracat, Ekonomik büyüme	Ara ve sermaye malı ithalatı, ihracatı ve ekonomik büyümeyi artırmaktadır
Kurt & Berber, 2008	1989-2003	VAR	Türkiye	Dış Ticaret Hacmi, İthalat/GSYH, İhracat Büyüme Oranı, Büyüme Oranı	İthalat ve büyüme arasında karşılıklı nedensel ilişki mevcuttur. Dışa açıklık büyümeyi pozitif etkilemektedir
Aytaç & Akdoğan, 2012	2001-2011	Granger Nedensellik, Johansen eşbütünleşme, VAR	Türkiye	İhracat, İthalat, GSYH	İhracattan büyümeye doğru nedensel ilişki mevcuttur
Çamurdan, 2013	1999-2013	Granger Nedensellik	Türkiye	İhracat, İthalat, Reel GSYH	İhracatın ithalata, büyümenin de ihracata dayalı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Pata, 2017	1971-2014	Toda-Yamamoto Nedensellik	Türkiye	İhracat, İthalat, Toplam Ticaret, Ekonomik Büyüme	İhracata ve ithalata dayalı büyüme hipotezleri desteklenmiştir. İthalattan büyümeye doğru nedensel ilişki mevcuttur.
Yenisu, 2019	1980-2016	ARDL	Türkiye	İhracat, İthalat, GSYH	Hem ihracata dayalı büyüme hipotezinin hem de ithalata dayalı büyüme hipotezinin geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Uçan & Saraç, 2020	1994-2018	Johansen eşbütünleşme, Granger nedensellik	Türkiye	İhracat, İthalat, Reel GSYH	İthalat büyüme pozitif etkilemektedir. İthalattan büyüme doğru nedensel ilişki mevcuttur.
Polat & Peker, 2021	1998-2021	Basit Doğrusal Regresyon	Türkiye	Ara malı ithalatı, Yatırım malı ithalatı, GSYH	Ara malı ve yatırım malı ithalatı büyüme desteklemektedir.
Çatalbaş, 2022	1980-2020	Toda-Yamamoto Nedensellik, DOLS, FMOLS	Türkiye	İhracat, İthalat, Reel GSYH	İthalat büyüme negatif etkilemektedir. Değişkenler arasında karşılıklı nedensel ilişki mevcuttur.
Yılmaz & Albayrak, 2023	1980-2020	ARDL	Türkiye	Büyüme oranı, İhracat/İthalat	İthalat büyüme pozitif etkilemektedir. İthalattan büyüme doğru nedensel ilişki mevcuttur.
Alancıoğlu & Bayraktutan, 2023	1980-2021	VAR, Granger Nedensellik	Türkiye	Büyüme oranı, İhracat, İthalat	Türkiye ekonomisi için hem ihracata dayalı hem de ithalata dayalı büyüme hipotezi geçerlidir. İthalat ile büyüme arasında karşılıklı nedensellik mevcuttur.
Çetin vd., 2023	1970-2018	Hatemi J, FMOLS	Türkiye	Ticari Açıklık, Ekonomik Büyüme	Ticari dış açıklık ile büyüme arasında karşılıklı nedensel ilişki mevcuttur. Dış açıklık büyüme pozitif etkilemektedir.
Çetin & Güzel, 2025	1990-2021	ARDL, FMOLS	Türkiye	İhracat, İthalat, Ekonomik Büyüme	İhracat büyüme pozitif, ithalat negatif etkilemektedir.

VERİ SETİ VE AMPİRİK METODOLOJİ

Bu çalışmada, 2013-2024 dönemi için Türkiye’de, Hammadde İthalatı, Yatırım Malı İthalatı ve Tüketim Malı İthalatının büyüme üzerindeki kısa ve uzun dönemli etkisi ampirik olarak incelenmeye çalışılmıştır.

Veri Seti ve Değişkenler

Ampirik analizlerde kullanılan veri seti 2013-2024 dönemini kapsamakta olup ilgili değişkenlere ait çeyrek dönemlik verileri kapsamaktadır. Çalışmanın ampirik analizlerinde kullanılan değişkenlere ait tanımlayıcı ifadeler Tablo 2’de özetlenmiştir.

Tablo 2. Değişkenleri Tanımlayan Özet İfadeler

Sembol	Değişken	Kaynak
GDP	Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla	TCMB
MH	Hammadde İthalatı	TCMB
MY	Yatırım Malı İthalatı	TCMB
MT	Tüketim Malı İthalatı	TCMB

Ampirik Metodoloji

Bu çalışma, Türkiye ekonomisi için GDP üzerinde sırasıyla MH, MY ve MT’nin kısa ve uzun dönemli etkisini dinamik olarak inceleyebilmemize olanak sağlayan bir modeli dikkate almaktadır. Bu amaçla çalışmanın modeli şu şekilde oluşturulmuştur:

$$GDP_t = (MH_t, MY_t, MT_t) \quad (1)$$

Çalışmada faydalanan değişkenler arasındaki muhtemel çoklu doğrusal bağlantı sorununu ortadan kaldırmak ve esnekliklerin elde edilmesi amacıyla ampirik analizlerde kullanılan değişkenlerin doğal logaritmaları alınmış ve seriler STL decomposition yöntemi ile mevsimsellikten arındırılmış olup, 1' numaralı eşitliğin logaritmik ve mevsimsel dönüşüm yapıldıktan sonraki hali şu şekilde ortaya çıkmıştır:

$$\ln GDP_t = \alpha + \beta_1 \ln MH_t + \beta_2 \ln MY_t + \beta_3 \ln MT_t + \varepsilon_t \quad (2)$$

Burada “ $\ln$ ” bağımlı ve bağımsız değişkenlerin doğal logaritmasını, “ t ” 2013 ile 2024 yılları arasını, “ ε_t ” ise hata terimini temsil etmektedir. Denklemden, β_1 , β_2 ve β_3 bağımsız değişkenlere ait katsayıları temsil etmektedir. Hammaddede ve yatırım malı ithalatı üretim için temel girdi unsurları olmaları nedeniyle denklemden gerek MH değişkenine ait β_1 katsayısının ve gerekse MY değişkenine ait β_2 katsayısının işaretinin pozitif olması beklenmektedir. β_3 MT değişkeninin katsayısıdır ve harcama akımından bir sızıntı olması itibarıyla işaretinin negatif olması beklenmektedir.

ARDL Yaklaşımı

Bu çalışmanın ana amacına uygun olarak ampirik sonuçlara ulaşılması sürecinde çalışmada kullanılan seriler arasındaki kısa ve uzun dönemli dinamik ilişkileri araştırmak için Pesaran vd. (2001) tarafından geliştirilen ve gecikmesi dağıtılmış otoregresif model olarak adlandırılan ARDL sınır testi modelinden yararlanılmıştır. Bu modelin tercih edilmesindeki önemli faktörlerden birisi diğer ampirik modellerden farklı olarak (Johansen ve Juselius, 1990; Engel ve Granger, 1987) ampirik analizde kullanılan serilerin farklı derecelerde durağan olmaları (I(0) veya I(1) olması durumu) durumunda bile eşbütünleşme ilişkilerinin incelenmesine izin vermesidir. Bir başka ifadeyle ampirik analizde kullanılan seriler I(2) olmadığı sürece bu model etkin sonuçlar verebilmektedir. İkinci faktör ise bu model çerçevesinde oluşturulan eşbütünleşme denkleminde bir hata düzeltme parametresi eklendiğinde hem uzun hem de kısa dönemli ilişkilerin eşzamanlı olarak incelenmesine imkan sağlamasıdır (Pesaran vd., 2001). Son olarak, Alola'ya (2019) göre, bu model yardımıyla sınırlı sayıda örneklemle bile doğru tahmin sonuçları ortaya konulabilmektedir. Sunmuş olduğu bu avantajlar ve üstün yönleri nedeniyle bu çalışmada değişkenler arasındaki kısa ve uzun dönem ilişkilerin incelenmesi aşamasında ARDL sınır testi yöntemi tercih edilmiştir. Çalışmada kullanılan değişkenler için oluşturulan ARDL denklemi şu şekildedir:

$$\Delta \ln GDP_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^p \beta_1 \Delta \ln GDP_{t-i} + \sum_{i=0}^q \beta_2 \Delta \ln MH_{t-i} + \sum_{i=0}^q \beta_3 \Delta \ln MY_{t-i} + \sum_{i=0}^q \beta_4 \Delta \ln MT_{t-i} \quad (3)$$

$$+ \lambda_1 \ln GDP_{t-1} + \lambda_2 \ln MH_{t-1} + \lambda_3 \ln MY_{t-1} + \lambda_4 \ln MT_{t-1} + \varepsilon_t$$

Yukarıdaki denklem, hata düzeltme parametresi eklenerek bir hata düzeltme modeline (ECM) dönüştürülebilir. Hata düzeltme parametresi eklenmiş ARDL denklemi şu şekildedir:

$$\Delta \ln GDP_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^p \beta_1 \Delta \ln GDP_{t-i} + \sum_{i=0}^q \beta_2 \Delta \ln MH_{t-i} + \sum_{i=0}^q \beta_3 \Delta \ln MY_{t-i} + \sum_{i=0}^q \beta_4 \Delta \ln MT_{t-i} \quad (4)$$

$$+ \lambda_1 \ln GDP_{t-1} + \lambda_2 \ln MH_{t-1} + \lambda_3 \ln MY_{t-1} + \lambda_4 \ln MT_{t-1} + \omega ECM_{t-1} + \varepsilon_t$$

Burada “ Δ ” kısa dönemli dinamikleri gösteren fark operatörüdür. β_1 , β_2 , β_3 , β_4 kısa dönem katsayılarını, λ_1 , λ_2 , λ_3 , λ_4 ise uzun dönem katsayılarını ifade etmektedir. “ t ” zamanı, “ p ” ve “ q ” gecikme uzunluklarını, “ ECM ” hata düzeltme parametresini ve “ ε_t ” hata terimini temsil etmektedir. Modelde uygun gecikme uzunluğunun tespiti için Akaike (AIC) ve Schwarz bilgi kriterlerinden yararlanılmıştır.

ARDL sınır testi yönteminin uygulama aşamaları ise şu şekildedir; ilk olarak analize dahil edilen serilerin durağanlık seviyeleri belirlenmektedir. Bu yöntem bağımlı değişkenin I(1), bağımsız değişkenlerin ise I(0) ya da I(1) olması ve analize dahil edilen değişkenlerin I(2) olmaması durumunda kullanılabildiğinden öncelikle serilerin durağanlık seviyelerinin belirlenmesi gerekmektedir. Bu çalışmada serilerin durağanlığının belirlenmesinde Augmented Dickeye Fuller (ADF) (D.A. Dickey ve W.A. Fuller, 1979) birim kök testinden yararlanılmıştır. İkinci aşamada değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi olup olmadığı araştırılmaktadır. Bunun için kurulan hipotez testleri şu şekildedir:

$$H_0: \lambda_1 = \lambda_2 = \lambda_3 = \lambda_4 = 0 \text{ (Eşbütünleşme Yoktur)}$$

Alternatif hipotez ise;

$$H_1: \text{En az bir } \lambda_j \neq 0 \text{ (Eşbütünleşme Vardır) şeklindedir.}$$

Bu hipotez testi F-istatistiği değerine dayalı olarak gerçekleştirilmektedir. Hesaplanan F-istatistik değeri Pesaran vd. (2001) veya Narayan (2005) tarafından bulunan alt I(0) ve üst I(1) kritik tablo değerleri ile karşılaştırılır. Hesaplanan F-istatistiği değeri üst kritik değerden mutlak değer olarak büyük ise sıfır hipotezi reddedilirken alternatif hipotez kabul edilmiş olur. Diğer bir ifadeyle seriler arasında bir eşbütünleşme ilişkisi olduğuna karar verilir. Bu aşamada ise çoğunlukla Pesaran vd. (2001) tarafından hesaplanan kritik değerler büyük örneklem için, Narayan'ın (2005) tarafından hesaplanan kritik tablo değerleri ise küçük örneklem için kullanılmaktadır (Acaravcı, A., & Öztürk, I., 2010). Bu çalışmada Narayan (2005) tarafından hesaplanan kritik tablo değerlerinden faydalanılmıştır. Üçüncü adımda, tahmin edilen ARDL modeli bazı tanısıl testlerden geçirilmektedir. Bu tanısıl testler tahmin edilen modelin temel varsayımlarına (klasik regresyon varsayımlarına) ne ölçüde uyduğunu test eder. Bu testler, modelin güvenilirliği, tutarlılığı, tahmin doğruluğu ve politika önerilerinin geçerliliği açısından kritik öneme sahiptir. Son adımda ise Brown vd. (1975) tarafından geliştirilen CUSUM ve CUSUMSQ testleri kullanılarak parametrelerin kararlılığı incelenir.

Ampirik Bulgular ve Tartışma

Bu çalışma, veri kısıtı nedeniyle 2013 – 2024 dönemine ait çeyreklik zaman serisi verileriyle sınırlı tutulmuş olup bulguların elde edilmesi sürecinde ampirik uygulama tercih edilmiştir. Zaman serisi verileri kullanılarak yapılan ampirik analizlerde koentegrasyon (eşbütünleşme) analizlerinin yapılabilmesi için zorunlu olan temel unsurlardan birisi, birim kök ve farklı model tanı testlerinin yapılmasıdır (Newbold, P. ve Granger, C. W.,1974). Bu nedenle ARDL uygulamasına geçmeden önce çalışmada kullanılan zaman serilerinin durağanlık düzeyleri geleneksel birim kök testlerinden birisi olan “Genelleştirilmiş Dickey Fuller (ADF)” birim kök testi kullanılarak belirlenmeye çalışılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 3’te raporlanmıştır.

Tablo 3. ADF Birim Kök Test Sonuçları

Seviyesinde					
		GDP	lnMH	lnMT	lnMY
Sabitli Model	t-İstatistiği	-1.3932	-2.6895*	-1.0994	-1.8184
	Prob.	0.5771	0.0834	0.7085	0.3673
Birinci Farkında					
		GDP	lnMH	lnMT	lnMY
Sabitli Model	t-İstatistiği	-14.0831***	-8.8387***	-7.9726***	-8.7569***
	Prob.	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000

Not: (*),(**),(***) ifadeleri sırasıyla %10, %5 ve %1 önem düzeylerini göstermektedir.

Tablo 3’te raporlanmış olan ADF birim kök test sonuçları incelendiğinde, sabitli modelde tüm değişkenlerin %1 önem seviyesine göre I(1) olduğu görülmektedir. Durağanlık test sonuçları çalışmada kullanılacak uygun ampirik yöntemin ARDL yöntemi olduğuna işaret etmektedir. Tablo 4’te ARDL sınır testine ait sonuç raporlanmıştır.

Tablo 4. ARDL Sınır Testi Sonuçları

Model	F- İstatistiği	Karar	Kritik Değer %1		Kritik Değer %5	
			I (0)	I (1)	I (0)	I (1)
ARDL (2,1,1,3), k:3 m:3 n=45	36.24	Eşbütünleşik	4.983	6.423	3.535	4.733

Not: Optimum gecikme uzunluğu, Akaike (AIC) bilgi kriterine göre seçilmiştir. Alt I(0) ve üst I(1) sınırlar için kritik değerler Narayan (2005)’ten alınmıştır. “k” terimi bağımsız değişken sayısını, “m” terimi maksimum gecikme uzunluğunu ve “n” terimi gözlem sayısını ifade etmektedir.

ARDL eşbütünleşme test sonuçlarına göre kurgulanan model %1 anlamlılık düzeyinde simetrik olarak eşbütünleşiktir. Bu sonuçlar değişkenlerin uzun dönemde birlikte hareket ettiklerine işaret etmektedir.

Tablo 5. ARDL Kısa ve Uzun Dönem Tahmin Sonuçları

a) Uzun dönem (Bağımlı değişken: GDP)	Katsayılar	t-istatistiği	Olasılık
lnMH	0.291078 ***	4.355002	0.0001
lnMT	-0.330670 ***	-6.632085	0.0000
lnMY	0.492204 ***	7.083475	0.0000
b) Kısa dönem	Katsayılar	t-istatistiği	Olasılık
C	-3.865370	-12.52062	0.0000
ECT t-1	-1.886293	-12.56041	0.0000

Not: *** ifadesi %1 önem düzeylerini temsil etmektedir.

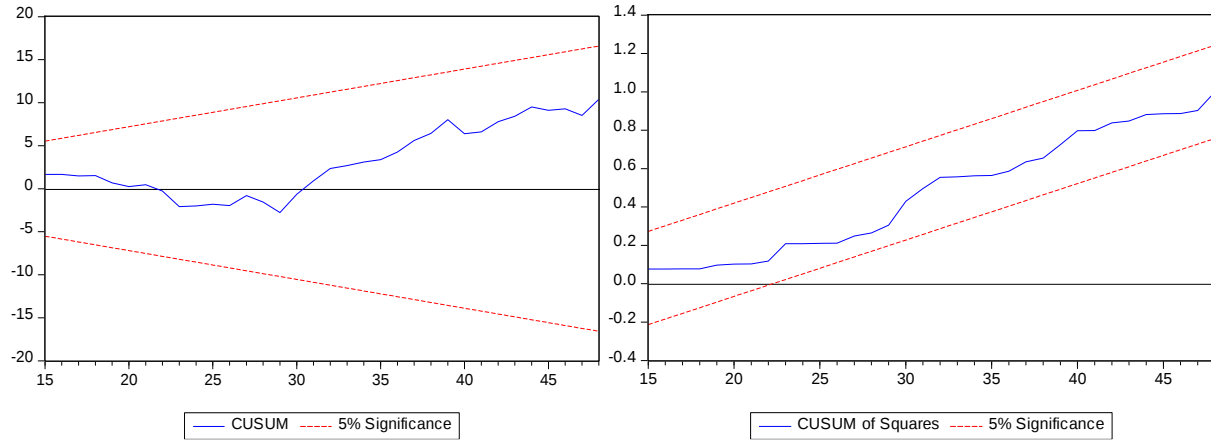
ARDL kısa ve uzun dönem tahmin sonuçları Tablo 5’te raporlanmıştır. Bu sonuçlara göre, lnMH değişkenine ait katsayı pozitiftir ve %1 önem seviyesinde istatistiki olarak anlamlıdır. Bu sonuç, hammadde ithalatında meydana gelecek %1’lik bir artışın ekonomik büyümeye yaklaşık % 0.29 oranında pozitif yönde katkı sağlayacağına işaret etmektedir. Benzer şekilde lnMY değişkenine ait katsayıda pozitiftir ve %1 önem seviyesinde istatistiki olarak anlamlıdır. Bu sonuç, yatırım malı ithalatında meydana gelecek % 1’lik bir artışın ekonomik büyümeye yaklaşık % 0,49 oranında katkı sağlayacağına işaret etmektedir. Son olarak lnMT değişkenine ait katsayı negatiftir ve istatistiki olarak anlamlıdır. Buna göre tüketim malı ithalatında meydana gelecek % 1’lik bir artışın ekonomik büyümeyi negatif yönde ve yaklaşık % 0,33 oranında etkileyeceğine işaret etmektedir. Bu değişkenler arasında doğrusal bir ilişki olduğundan yapılan değerlendirmelerin tam tersi de doğrudur.

Kısa dönem tahmin sonuçları incelendiğinde ise hata düzeltme terimi katsayısı negatif olduğu ve bu sonucun %1 önem seviyesinde istatistiki olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Bu sonuç sistemde ortaya çıkacak kısa dönemli sapmaların bir dönem sonra telafi edileceğini ve uzun dönem dengesine hızlı bir uyum sürecinin yaşanacağına işaret etmektedir.

Tablo 6. ARDL Tanısal Test Sonuçları

Tanısal testler	Test Değeri	Olasılık
Breusch-Godfrey Serial Corr. LM test χ^2 sc	1.832825	0.4000
Breusch-Pagan-Godfrey Heteroskedasticity test χ^2 HET(BPG)	2.597472	0.9894
ARCH Heteroskedasticity test χ^2 HET(ARCH)	0.000796	0.9775
Jarque-Bera Normality test χ^2 NORM	0.259873	0.8786
Ramsey RESET test χ^2 FF	0.401191	0.5308
CUSUM = İstikrarlı	CUSUMQ = İstikrarlı	

Tablo 6’da raporlanan tanısal test sonuçları incelendiğinde kurulan modelde, otokorelasyon ve değişen varyans sorununun olmadığı, serilerin normal dağılım gösterdiği ve herhangi bir model kurma hatasının bulunmadığı gözlemlenmektedir. Diğer taraftan CUSUM ve CUSUMQ grafikleri ise kurulan modelin %95 güven aralığında istikrarlı olduğunu göstermektedir.

Şekil 1. CUSUM ve CUSUMQ grafikleri

SONUÇ VE POLİTİKA ÖNERİLERİ

Türkiye ekonomisinde ithalatın büyüme üzerindeki kısa ve uzun dönemli etkileri, 2013-2024 dönemine ait çeyreklik veriler kullanılarak ARDL (Autoregressive Distributed Lag) sınır testi yaklaşımıyla incelenmeye çalışılmıştır. Ampirik analiz, ithalat kalemlerinin hammadde, yatırım malı ve tüketim malı olarak ayrıştırılması suretiyle gerçekleştirilmiştir. Elde edilen ampirik sonuçlar, ithalat türleri arasında ekonomik büyümeye yönelik etkilerin farklı yön ve büyüklükte olduğunu ortaya koymaktadır. ARDL uzun dönem tahmin sonuçları, hammadde ithalatında meydana gelen %1’lik bir artışın, ekonomik büyümeye %0,29 oranında katkı sağladığını göstermektedir. Bu sonuç, Türkiye’nin üretim yapısında ithalata dayalı bir sanayi girdisi bağımlılığının bulunduğunu ve büyümenin büyük ölçüde dış kaynaklı üretim faktörlerine bağımlı olduğuna işaret etmektedir. Bununla birlikte, yatırım malı ithalatında %1’lik bir artışın ekonomik büyümeyi %0,49 oranında artırdığı tespit edilmiştir. Bu bulgu, dışa açık bir ekonomide sermaye malı ithalatının üretim kapasitesini artırarak büyümeyi desteklediğine işaret etmektedir. Diğer yandan, tüketim malı ithalatındaki %1’lik artışın ekonomik büyümeyi %0,33 oranında azalttığı görülmüştür. Bu sonuç, ithalatın yapısal niteliğine dikkat çekmekte ve dış kaynaklı nihai mal tüketiminin yurt içi üretimi ikame ederek büyüme üzerinde olumsuz bir etki yarattığını göstermektedir. Yapılan tanısal test sonuçları ise modelde otokorelasyon ve

değişen varyans sorununun bulunmadığını, modelin normal dağılım gösterdiğini, model kurma hatasının bulunmadığını ve kurulan modelin istikrarlı olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, Türkiye'nin büyümede dışa bağımlı bir ülke görünümünde olduğu ve ithalatın nihai olarak büyümeyi desteklediği söylenebilir. Bu sonuçlar Türkiye ekonomisi için ithalata dayalı büyüme durumunun da geçerli olduğunu kanıtlar niteliktedir. Türkiye ekonomisinde, ekonomik büyümenin sağlanması ve büyümenin devamlılığı açısından yatırım ve hammadde ithalatının desteklenmesi gerektiği, buna karşılık tüketim malı ithalatının sınırlandırılması yönünde politikaların benimsenmesi gerektiği görülmektedir. Ancak uzun vadede sanayi politikalarının yerli üretimi teşvik edecek şekilde yeniden yapılandırılması ve özellikle ara ve yatırım mallarında ithal ikamesinin sağlanması, cari açıkla mücadele, üretimde dışa bağımlılık sorununun çözümü ve sürdürülebilir büyüme hedefleri açısından Türkiye ekonomisi için kritik önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Acaravcı, A., & Öztürk, I. (2010). On the relationship between energy consumption, CO2 emissions and economic growth in Europe. *Energy*, 35(12), 5412–5420.
- Alancioğlu, E., & Bayraktutan, Y. (2023). Dış ticaret–iktisadi büyüme etkileşimine ilişkin hipotezlerin geçerliliği: Türkiye örneği. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, 15(29), 401–410.
- Alola, A. A. (2019). Carbon emissions and the trilemma of trade policy, migration policy and health care in the US. *Carbon Management*, 10(2), 209–218.
- Aytaç, A., & Akduğan, U. (2012). Dış ticaret ve ekonomik büyüme üzerine bir nedensellik analizi: 2001–2011 Türkiye örneği. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), 55–70.
- Bağcı, E. (2019). *Dışa bağımlılığın makroekonomik sonuçları–Türkiye Örneği* (1. Baskı). Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.
- Brown, R. L., Durbin, J., & Evans, J. M. (1975). Techniques for testing the constancy of regression relationships over time. *Journal of the Royal Statistical Society: Series B (Methodological)*, 37(2), 149–163.
- Çamurdan, B. (2013). Türkiye’de 1999–2013 dönemi için ihracat, ithalat ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi. *Sosyal Bilimler*, 8(4), 183–195.
- Çatalbaş, N. (2022). 1980–2020 döneminde Türkiye’de ihracat, ithalat ve ekonomik büyüme arasındaki eşbütünleşme ve nedensellik ilişkileri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (73), 15–32.
- Çetin, M., & Güzel, R. (2025). İhracat ve ithalatın ekonomik büyümeye etkisi: Türkiye örneği. *Sosyal Bilimler Metinleri*, 2025(1), 1–22.
- Çetin, M., Can, A., & Kapçak, S. (2023). Ticari dışa açıklık–ekonomik büyüme ilişkisi üzerine bir analiz: Türkiye için ampirik bir kanıt. *Sosyal Bilimler Metinleri*, 2023(1), 61–73.
- Dickey, D. A., & Fuller, W. A. (1979). Distribution of the estimators for autoregressive time series with a unit root. *Journal of the American Statistical Association*, 74(366), 427–431.
- Engle, R. F., & Granger, C. W. J. (1987). Co-integration and error correction: Representation, estimation, and testing. *Econometrica*, 55(2), 251–276.
- Ergür, H. O., & Özek, Y. (2020). Kırılgan beşli ülkelerinde ihracata ve ithalata dayalı büyüme: Ampirik bir değerlendirme. *Uluslararası Ticaret ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 32–46.
- Gerni, C., Emsen, Ö.S. & Değer, M.K. (2008). İthalata dayalı ihracat ve ekonomik büyüme: 1980-2006 Türkiye deneyimi. 2. *Ulusal İktisat Kongresi*, Şubat 20-22, İzmir.
- Johansen, S., & Juselius, K. (1990). Maximum likelihood estimation and inference on cointegration—with applications to the demand for money. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 52(2), 169–210.
- Kurt, S., & Berber, M. (2008). Türkiye’de dışa açıklık ve ekonomik büyüme. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(2), 57–80.
- Narayan, P. K. (2005). The saving and investment nexus for China: Evidence from cointegration tests. *Applied Economics*, 37(17), 1979–1990.

- Newbold, P., & Granger, C. W. J. (1974). Experience with forecasting univariate time series and the combination of forecasts. *Journal of the Royal Statistical Society: Series A (General)*, 137(2), 131–146.
- Özer, M., & Erdoğan, L. (2006). Türkiye'de ihracat, ithalat ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkilerin zaman serisi analizi. *Ekonomik Yaklaşım*, 17(60–61), 93–110.
- Pata, U. K. (2017). Türkiye’de dış ticaret ve ekonomik büyüme ilişkileri: Toda–Yamamoto nedensellik analizi (1971–2014). *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 31(1).
- Pesaran, M. H., Shin, Y., & Smith, R. J. (2001). Bounds testing approaches to the analysis of level relationships. *Journal of Applied Econometrics*, 16(3), 289–326.
- Phillips, P. C. B., & Perron, P. (1988). Testing for a unit root in time series regression. *Biometrika*, 75(2), 335–346.
- Polat, Ç., & Peker, K. Ö. (2021). Yatırım malı ve ara mal ithalatının büyümeye etkisinin Türkiye ekonomisi perspektifinde analizi. *Sakarya İktisat Dergisi*, 10(4), 321–334.
- Soyyigit, S. (2009). İhracata dayalı sanayileşme stratejisi ve Türk imalat sanayii kapsamında etkinliği üzerine bir uygulama [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uçan, O., & Saraç, M. (2020). İthalat, döviz kuru ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin zaman serisi analizi: Türkiye örneği (1994–2018). *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(4), 696–708.
- Wang, Z., Asghar, M. M., Zaidi, S. A. H., & Wang, B. (2019). Dynamic linkages among CO2 emissions, health expenditures, and economic growth: Empirical evidence from Pakistan. *Environmental Science and Pollution Research*, 26, 15285–15299.
- Yılmaz, Ö., & Albayrak, M. (2023). Türkiye'de dış ticaretin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin ampirik analizi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (38), 89–108.